

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук ред. та упор. О. Л. Кононко – 2-ге вид, випр. – К.: Світоч, 2008 – 430 с.
2. Дитина. Програма виховання та навчання дітей дошкільного віку. – К.: Освіта, 1994. – 397 с.
3. Русова С. В дитячому садку / С. Русова. – Полтава. – 1919. – 20 с.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ: Освіта, 1996. – С. 41-44.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. – Кн. I / за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 272 с.
6. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова. – Катеринослав. – 1918. – 162 с.
7. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання / С. Русова // Світло. – 1912. – №4. – С. 12-26.
8. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // ВільнаУкраїнська школа. – 1917. – С. 3-7.

Микола Шевчук

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО: КРИЗЬ ПРИЗМУ МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні й вихованні зокрема, вимагають фундаменталізації їх концептуальних ідей, положень, теоретичних висновків. Ідеологічний вакуум, який існує 20 років породив в Україні антагонізм та демагогію. Тож звернення багатьох науковців до витоків української національної педагогічної освіти і поглядів її фундаторів зокрема є беззаперечно актуальним.

Знаково, що до поглядів Івана Вишенського неодноразово звертався Іван Франко, у праці «Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність», автор досліджує окрім літературних проблем і погляди педагога на освіту. У різний час досліджували педагогічні погляди Івана Вишенського М. Сумцов, С. Пінчук у працях із однойменною назвою. Проте, треба зазначити, що й до сьогодні виховні погляди І. Вишенського повністю не вивчені, а загальна спадщина асоціюється лише з політичними питаннями. При цьому часто забувають, що святий отець вважав освіту основою виховання свідомої людини, яка за його словами і «поведе народ та церкву до свободи та незалежності».

Метою наших наукових пошуків є аналіз педагогічних поглядів Івана Вишенського в контексті розвитку сучасного виховного процесу.

Наприкінці XV-XVI ст. помітно зростає прошарок українців, що здобули освіту в краях західноєвропейських університетах – Краківському, Празькому, Болонському та ін. У списках студентів Краківського університету того часу знайдено понад сто вихідців із України. Деякі з них були провідниками загальноєвропейського ренесансу. Зачинателями гуманістичної культури в Україні і визначними гуманістами XV-XVI ст. вважаються Юрій Дрогобич, Павло Русин та Станіслав Оргховський.

Наприкінці 16- на поч. 17 ст. освіта стає одним із найважливіших засобів у боротьбі проти колонізації і окатоличення за збереження етнічної цілісності України. Діяльність, що її започаткували і розгорнули в цей час братства на ниві освіти, науки, книгодрукування, дає право віднести їх до громадських організацій нового, ренесансного зразка.

Братства – це вестанові, загальнонаціональні організації, що створювались навколо церкви, сприяючи культурно-національному відродженню. Братства – це світські організації, які відстоювали релігійні, політичні, національні, культурні, станові права українців [1]. Їм належить велика заслуга у справі збереження української православної традиції, у становленні громадянського суспільства, його етнонаціональній консолідації, у підвищенні рівня освіти та культури.

Найстаршим і найвпливовішим було Львівське Успенське братство, розквіт діяльності якого припадає на 80-ті роки 16 ст. Від 1585 р. його покровителем став князь К. Острозький. Львівська братська школа – це перший в Україні утримуваний на громадські кошти всестановий навчальний заклад, у якому початкове навчання поєднувалось

зі школою вищого типу. Успенське братство підняло свою школу на такий щабель, що в перший період свого існування вона зайняла провідне місце серед українських навчальних закладів. Навчальна програма передбачала викладання предметів класичного трівіуму і квадрівіуму, значна увага надавалась вивченню слов'янської граматики, грецької мови та латині. Знання останньої давало учням змогу ознайомлюватись із досягненнями західноєвропейської науки та літератури.

Слідом за Львівською братською школою почали з'являтися навчальні заклади і в інших містах західноукраїнських земель та Правобережжя. Луцьке братство також створило школу вищого типу, що стала культурним осередком усієї Волині.

Найсприятливіші умови для розвитку української освіти створилися в Києві, оскільки школи тут були під захистом козаків. Київська братська школа, заснована близько 1615-1616 рр., була створена одночасно із організацією Київського Богоявленського братства; це говорить про те, що для фундаторів братства і школи головним було саме створення школи. Першим ректором школи був колишній ректор Львівської братської школи Іван Борецький (1615-1618), згодом Мелетій Смотрицький (1618-1620) та Касян Сакович (1620-1624) та ін.

Школа перебувала під постійною опікою видатних політичних і культурних діячів України – Петра Сагайдачного, Петра Могили, Івана Борецького (пізніше – митрополита Йова Борецького), Мелетія Смотрицького, Касіяна Саковича та інших просвітителів, які взяли активну участь у реформуванні її у Києво-Могилянській колегіум (1632 р.), що за своєю навчальною програмою був близьким до західноєвропейських університетів. Київський колегіум у першій половині XVII ст. став центром згуртування найкращих національних сил у науці, літературі, філософії.

Програми братських шкіл мали релігійний характер і передбачали вивчення мов (грецької, латинської, польської, старослов'янської), філософії, риторики, граматики. Викладачі школи стояли на обороні православ'я і вели боротьбу з католицизмом. При братських школах створювалися бібліотеки.

У 1576 р. в Острозі було створено культурно-освітній центр під патронатом Костянтина Острозького (1626-1608). Центр складався з колегії, або "триязичного ліцею", – слов'яно-греко-латинської академії, що отримав таку назву з 1583 р., друкарні та науково-літературного гуртка. Першим ректором був письменник і педагог Герасим Смотрицький. Він брав активну участь у виданні І. Федоровим Острозької біблії. До Острога приїздить грек Кирило Лукаріс (він викладав в Острозі, припускається, що він був ректором колегії після Г. Смотрицького), математик і астроном, професор Краківського університету Іоан Лятош, брат Северина Наливайка, публіцист та філософ Дем'ян Наливайко. Острозьку колегію закінчило чимало видатних людей тодішньої України: Петро Сагайдачний, Йов Борецький, Северин Наливайко та ін. Програма колегії передбачала заняття з граматики, діалектики, риторики, арифметики, геометрії, астрономії, музики, грецької, латинської та старослов'янської мов. В історії української освіти Острозька колегія мала непересічне значення: вона готувала викладацькі кадри для братських шкіл, підготувала значний прошарок української еліти, яка потім посідала значні керівні пости в церковній ієрархії, Запорозькій Січі, у культурному житті України. Занепад Острозької колегії почався після смерті князя К. Острозького у 1698 р. Онука князя віддала приміщення колегії єзуїтам, які створили в її приміщеннях єзуїтську колегію.

Саме в такі буремні часи і народився Іван Вишенський між 1545- 1550 рр. у містечку Судова Вишня на Галичині (теперішня Львівська область). Із творів письменника випливає, що в молоді роки він деякий час жив у Луцьку і, можливо, в Острозі. І. Франко висловлював припущення, що в освіті І. Вишенському допомагав князь Костянтин Острозький, який звернув увагу на здібності юнака й залишив його при дворі. Втім, про ґрунтовну освіту І. Вишенського, тим більше про його навчання в Острозькій колегії – одному з найкращих навчальних закладів тогочасної України – говорити не має підстав. Напевно, вона обмежувалася церковною школою. Засуджуючи у своїх пізніших творах філософію, граматику, риторику та інші науки, полеміст визнавав, що сам цих наук не вивчав [10].

Згодом І. Вишенський постригся в ченці й жив упродовж певного часу в Уневському монастирі. Що саме спонукало його одягти чернечу рясу – невідомо [13]. Тут, на Афоні, і розпочав свою літературно-полемічну діяльність – одночасно з першим поколінням українських полемістів Г. Смотрицьким, братами Стефаном та Лаврентієм Зизаніями та ін. [8].

Під кінець життя полеміст замкнувся в печері. Помер він на Афоні, напевно у 20-х роках XVII ст. [11].

Стрижем педагогічних ідей Івана Вишенського була ідея навчання рідною мовою. Він особисто вважав, що освіта здобута чужинською мовою веде народ до денаціоналізації і його подальшого вимирання, " ...така народність приречена, вона ніколи не матиме гідного лідера, еліти, яка і поведе її до кращого майбутнього" ("Писание до всех обще, в Лядской земли живущих", послання до князя Костянтина Острозького і до єпископів, крім того "Обличение диавола-миродержца", "Порада").

І. Вишенський також вважав, що неможливо виховати високоінтелектуальну особистість без Бога, без вивчення Біблії. І. Вишенський вважав, що церква має бути відокремлена від науки, освіти, держави зокрема. У своїх творах закликав єпископів, чернецтво та священників " ... сіяти в душах людських добро та милосердя", без втручання в наукові, а тим більше політичні справи (послання до князя Костянтина Острозького і до єпископів) [2].

На сьогодні дуже актуальним є виховання у наших дітей системи цінностей, які визначають їхній розвиток та особистісне зростання. Підрастаюче покоління зараз виховується на комп'ютерних іграх, бойовиках, піснях, які на наш погляд руйнують моральну свідомість особистості. На сьогодні церква відокремлена від суспільства, але священнослужителів відігнали настільки далеко від суспільства, що тепер аморальний вчинок навіть у храмі, яким раніше була школа, нікого не дивує. Парадоксально, але полеміст передбачав і це, зазначаючи, що священник має бути взірцем, саме його поради мають слухати учні, " ... святий отець при глибокій начитаності, пройнятий лише питанням духовного виховання та розвитку, без нього будь-яка наука стає простою тратою часу, бо ніде її застосувати не можна буде" [2, с.37].

У м. Комсомольську Полтавської області функціонує місіонерська духовна семінарія. До закладу зараховуються особи чоловічої та жіночої статі у віці від 18 років. Термін навчання – 4 роки. Форми навчання: стаціонарна та заочна. Студенти забезпечуються житлом та харчуванням. При Семінарії діє бібліотека, в якій, крім друкованих видань, є відео-і аудіокасети, кольорові слайди, компакт-диски. Діє три відділення: іконописне, реґентів-псаломщиків, богословсько-місіонерське.

При закладі на постійній основі діє недільна школа. У семінарії навчається близько сотні вихованців, чимало дітей – вихідці із неблагополучних сімей. У школі використовуються провідні педагогічні ідеї педагогів-класиків, зокрема вчення про колектив А.С. Макаренка. Діти живуть, харчуються, живуть та працюють спільно. При цьому згідно із статистикою 70 % усіх випускників школи вступають у Вищі Духовні навчальні заклади, де здобувають постриг священника, а решта – 30 % вступають до Світських навчальних закладів, де отримують відповідні професії. Діти навчаються протягом 6 днів, проходять курси староруської (книжної) мови, співу (хор семінарії постійний учасник Міжнародних фестивалів не лише церковного, але й світського виконання), живопису, історії церкви та суспільства. Навчання триває 6 років, після чого учні мають змогу отримати найнижчий сан. Та річ не в тому, бо в семінарії жодна особа, яка навчається не палить та не вживає алкоголю. Діти інтелектуально розвиваються, продовжують збагачуватися. Тож, якщо вдається так виховати дітей з неблагополучних сімей, то нащадків благополучних батьків точно вдасться виховати. А не варто забувати, що ці ідеї були закладені ще у XVII столітті.

"Поперед усього, – писав Іван Вишенський у невеличкій інструкції, яка відкриває збірку його творів і яку наводить у своєму дослідженні І. Франко, – нехай буде прочитатель тямущий, у читанню біглий і бистрозорий. Нехай не повторюється і не зупиняється на одній речі по два або по три рази, але в міру, рівно нехай поступає слово за словом за стежкою того, що написано. Нехай на зап'ятих (протинках) зупиняється трохи, на точ-

ках більше, а пройшовши дві, або три, або кілька може захопити точок, а особливо, де би кінчився зміст речення, там нехай духом відпочиває, віддихає і постоює, а то для того, аби простим і неписьменним слухачам ясне і зрозуміле було значення того, що написано. По-друге, зібравши до купи братію православних до школи рано, по проспання ночі, поки ще світовий шум, тривога і турбота не наляже на здорову і свіжу думку і не перетягне її до земних клопотів, і доки ще живіт і не навантажений стравами, тоді треба читати. По-третє: не обтяжувати слуху немічних людей довшим читанням, але власне 30 або трохи більше карток прочитати і на тім скінчити, а заложивши закладку, проси слухачів на другий поранок на такий самий празник і бенкет духовний, і так поранок за поранком проходячи, аж доки не скінчиш усієї книжки” [10].

Здобувши освіту, напевно, в церковній школі, І. Вишенський виніс звідти уявлення про те, що церковнослов'янська мова – єдина, яка може протистояти латинізації, вірив майже в містичну силу й святість її: “Скакую вам тайну великую, – писав він у трактаті про очищення церкви, – яко діявол толикую зависть имеет на словенський язык, же ледве жив от гнева: рад бы его до тщеты погубил... А то для того диявол на словенський язык борбу тую маєт, занеже есть плодоноснейший от всех языков и Богу любимейший, понеже без поганських хитростей и руководств, се же есть граматик, риторик, диалектик и прочих коварств тщеславных... простым прилежным чтением, без всякого ухищрения к Богу приводит ...” [2, с. 87].

І. Вишенський висував принцип непорушності української мови в письмі і проповідях. “Латинський смрад пісень з церкви виженить, – радив автор на початку “Поради як да очиститься церква Христова”, – простою ж нашою піснею руською поючи Бога дякуйте”. Полеміст виступав також проти перекладу Євангелія, Апостола та інших богослужбових книг народною мовою: “Євангелія й Апостола у церкві під час служби простою мовою не вивертайте... Книги церковні всі й статуту слов'янською мовою друкуйте”. Із погляду навчання такий підхід не можна вважати раціональним. Водночас позалітургійного вживання народної мови письменник не заперечував: “... по службі, щоб люди краще зрозуміли, попросту толкуйте і викладайте”. Сам він писав “просто”, без претензій на професійне “хитрословіє”. Риторичні прийоми в нього нечисленні й не слугують меті орнаментальної прикраси мови, “риторського ухищрення”. Вони – насамперед засіб обґрунтування думок, полеміки, агітації. Можливо саме завдяки таким яскравим особистостям, яким був І. Вишенський українці зберегли унікальну мову, а завдяки їй освіту, що зробило реальним існування наших традицій, звичаїв та нації взагалі.

Список використаної літератури

1. Білецький О. І., Шолом Ф. Я. Українська література Т. 1 / Олександр Іванович Білецький, Федір Якович Шолом, К.: Університет КДУ, 1959. – С. 34-38.
2. Вишенський І. Вибрані твори / Іван Вишенський, Л.: Каменярь, 1980. – 142 с.
3. Їрьомін І. Іван Вишенський / Іван Їрьомін, К., Х.: Українське державне видавництво, 1944. – С. 10-11.
4. Марченко М. В. Українська культура / Микола Віталійович Марченко, К.: Освіта, 1961. – С. 56-58.
5. Пінчук С. Іван Вишенський життя і творчість / Степан Пінчук, К.: Радянська школа, 1968. – С. 49-51.
6. Пінчук С. Іван Вишенський / Степан Пінчук, К.: Україна, 1991. – С. 39-56.
7. Пінчук С. Українська полемічна література кінця XVI – початку XVII століття / Степан Пінчук, К.: Література в школі, 1960, № 4. – С. 8-15.
8. Сумцов Н. Ф. Иоанн Вышенский / Николай Федорович Сумцов, М.: Диаспора 1990. – С. 35-40.
9. Тригубенко В. Іван Вишенський / Володимир Тригубенко // Українська педагогіка в персоналіях, Т. 1, К.: Педагогіка, С. 57-65.
10. Франко І. Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність / Іван Якович Франко, К.: КДУ, 1991. – С. 90-97.
11. Яременко П. Іван Вишенський / Порфирій Яременко, К.: Вища школа. 1982. – С. 84-102.